

Even uw aandacht...

Deze 'smaakmaker' laat u toe kennis te maken met dit werk.

Dit tekstfragment mag niet gebruikt worden voor opvoering. Het mag niet worden gedownload, afgedrukt of verder verspreid.

Indien deze smaakmaker u bevalt, raden we u aan het volledige toneelstuk te ontlenen en te lezen voor u tot de aankoop van boekjes voor opvoering beslist.

Veel leesplezier!

DE RATTENVANGER VAN HAMELN

Een kindertoneelstuk in zes taferelen

door

Gustaaf Haubourdin

Toneelfonds J. Janssens – Antwerpen

2016

Nr.1986

INLEIDING

Iets meer dan 700 jaar geleden, in 1284 om precies te zijn, speelde de legende van "De Rattenvanger" zich in het Duitse stadje Hameln af.

Wat er aan waar gebeurde feiten achter deze legende schuilt is tot op heden nog niet achterhaald kunnen worden. De meest aanvaarde theorie beschrijft gebeurtenissen die verband houden met de kolonisatie en ontginning van o.a. Pommeren en Mähren. Een boetprediker zou de jeugd van Hameln, 130 jongens en meisjes, met zich meegelokt hebben.

Ook wordt gedacht aan een veldslag tussen de troepen van de Bisschop van Olmütz en de strijdbare, jonge mannen van Hameln, bij Sedemünder in 1260, waarbij deze laatsten de dood vonden.

Tenslotte verwijzen historische geschriften naar een zgn. "danswoede", de St-Vitusdans van de jonge meisjes en naar de mythologische figuur Wotan.

De eerste geschriften die deze legende weergeven zijn gebaseerd op vertellingen, ze dateren uit 1430 - 1450, zijn gesteld in het Latijn en worden bewaard in de Lüneburger Ratsbibliothek. Goethe schreef de tekst voor een "Rattenvangerslied" met muziek van H. Wolf. R. Browning maakte over deze legendarische figuur een gedicht; K. Simrock schreef een ballade (1863) en J. Wolff een epos in 1876.

Aan het Rattenvangershuis in Hameln herinnert een gedenkplaat aan deze merkwaardige geschiedenis. De tekst luidt als volgt:

Anno 1284
 am dage Johanni et Pauli
 war der 26 juni
 dorch einen Piper mit allerlei farve bekledet
 binnen Hameln geborn
 to calvari bi den kappen verloren

Wanneer men bedenkt dat Hameln toen maar 1500 inwoners telde, was het verlies van zoveel jonge mensen in één klap, een echte ramp.

Deze uittocht heeft plaatsgevonden via een kleine straat die men nu de Bungelosen-straat noemt. Bunge is het Middeleeuwse woord voor trommel, in de overdraagbare zin betekent het ook het trommel- en fluitspel. In de Bungelosen-straat mag echter niet meer door kinderen gespeeld worden als teken van rouw voor het verlies van de kinderen.

KORTE INHOUD

De legende van "De Rattenvanger" speelt zich dus af in het Duitse stadje Hameln.

Zoals in alle Middeleeuwse steden konden ook hier twee sociale groepen onderscheiden worden nl.: de rijke kooplieden enerzijds en de arme ambachtslieden anderzijds.

De rijken (in deze versie van de legende) verdienden hun mooie geld in de handel, de scheepsbouw en de scheepsherstelling. Koopwaar werd verkocht met woekerwinsten waardoor ze grote sier konden voeren.

Voor de Kerk stond het nemen van woekerwinsten gelijk met roof en moest met alle middelen bestreden worden. Her verlangen naar rechtvaardigheid groeide in de 13de eeuw uit tot een dwangidee en een ideaal. Dit laatste werd in praktijk omgezet door het stichten van talrijke kloosterorden (bv. Oblaten en Dominicanen)

In de 13de eeuw bereikte de economische opbloei een hoogtepunt en begon de Christenheid haar eerste barsten te vertonen. Een nieuw economisch systeem, het kapitalisme, begon vorm te krijgen.

Fundamenteel voor het functioneren van de economie en de markt die in die tijd belangrijk werd, waren een **juiste** (rechtvaardige) prijs en een **juist** (rechtvaardig loon). Eigenlijk was er slechts sprake van woeker als er rente over geld geheven werd.

De meeste rijke kooplieden gingen als echte "schijnheiligen" elke zondag met vrome gezichten naar de kerk. Ze waren zeer egoïstisch en afgunstig op elkaar. Meermaals wees de Abt van het naburige klooster hen op hun plichten. Dit was echter boter aan de galg.

Ten einde raad voorspelde hij het uitbreken van een erge plaag. Hij wist niet hoezeer hij het bij het rechte eind had.

Intussen hadden de ratten zich verzameld aan de poorten van de stad. Op een nacht verspreidden ze zich over alle huizen waar ook maar iets te eten viel. De burgers van Hameln kregen de schrik van hun leven. Ze bedachten allerlei middelen om die beesten te verjagen, maar niets hielp. Tenslotte waren ze de wanhoop nabij. De gemeenteraad kwam bijeen om een oplossing te zoeken.

Toen meldde zich een man, die beweerde hulp te kunnen bieden voor dit probleem. Een accoord werd afgesloten. De Rattenvanger zorgde ervoor dat alle ratten uit Hameln verdwenen. Door kortzichtigheid, maar vooral ook uit gierigheid, wil de gemeenteraad hem het overeengekomen bedrag niet uitbetalen.

Als gevolg daarvan neemt de Rattenvanger deze keer alle kinderen van de stad met zich mee. De ouders smeken hem om hun kinderen terug te brengen. Uiteindelijk betaalt de gemeenteraad de Rattenvanger het beloofde bedrag... en nog veel meer. Hij bracht de kinderen weer bij hun ouders terug.

Zoals in elk sprookje speelt zich ook in "De Rattenvanger" een strijd af tussen goed en kwaad. Waarschuwingen i.v.m. de gevolgen van een bepaald (slecht?) gedrag worden sneller in de wind geslagen en genegeerd dan ze uitgesproken zijn. Tot de gevolgen zich ook daadwerkelijk aandienen. Dan worden mirakels verwacht van hen die voordien verguisd werden. Toch zijn er ook dan nog mensen die blijven vasthouden aan hun "gelijk" of vergeten zijn dat ze even tevoren nog smeekten om geholpen te worden. Uiteindelijk overwint het "goede"!

Alleen in een sprookje?

PERSONAGES

Rattenvanger
 Burgemeester
 Raadsleden : Gutart
                   Krankijt
                   Krebs
                   Mittel
 Gretl, waardin
 Abt, Benedictijnermonnik
 Elsa
 Manfred
 Klaus, hun kind
 Ulrike
 Willi
 Suzi, hun kind
 Jurgen, hun kind (loopt op krukken)
 Karin
 Andreas
 Hans, hun kind
 Heidi, hun kind
 Ratten :   luitenant
                   verkenner
                   Rat 1
                   Rat 2
                   Rat 3
 Bode 1
 Bode 2
 Bode 3
 Wachter 1
 Wachter 2
 + figuratie

DEKOR

Markt
 Raadszaal

*E E R S T E T A F E R E E L*Dekor

Marktpllein met middeleeuwse huizen, een herberg en het stadhuis van Hameln.

Er spelen kinderen.

Gutart en Krankijt komen van verschillende kanten het marktpllein op.

KRANKIJT : Goede middag, confrater Gutart, hoe is het leven aan uw kant van de Weser?

GUTART : Ik geloof dat de zon voor iedereen in het water schijnt, confrater Krankijt.

KRANKIJT : Wat bedoel je daarmee, confrater?

GUTART : De handel bloeit als nooit tevoren en daar vaart iedereen wel bij. Er is veel werk zowel in de scheepsbouw als in de herstelling. Of niet soms?

KRANKIJT : Zeer juist, confrater! Zo gezien heb je gelijk. Maar eigenlijk lopen de zaken toch niet altijd zo gesmeerd als jij schijnt te denken. *(tot een kind)* Loop niet voor mijn voeten, knaap!

GUTART : Het is warm vandaag, confrater, zullen we in de herberg iets gebruiken?

KRANKIJT : Een zeer goed voorstel, confrater, zolang jij die uitspatting maar voor jouw rekening neemt!

GUTART : Ja, ja, kom maar mee.

(Waardin staat in de deuropening van de herberg van de zon te genieten.)

WAARDIN : Goede middag heren, wat mag ik u schenken?

KRANKIJT : Geef mij maar een kroes heerlijk fris bier.

GUTART : Voor mij ook Gretl. En doe er nog een portie kaas bij.

WAARDIN : Heel goed, heren, wij zorgen voor een snelle bediening.

KRANKIJT : Het leven wordt er niet goedkoper op. Het hout wordt bijna onbetaalbaar. Vooral als je het in kleine hoeveelheden moet kopen, zoals ik.

GUTART : Waar koop jij je hout?

KRANKIJT : Bij onze confrater Heitel, in de Schrapperstraat.

GUTART : O ja, ik begrijp het.

WAARDIN : Ziezo heren, hier zijn we met het bier en de kaas. Dat is samen drie stuivers, heer.

GUTART : Asjeblieft, Gretl.

KRANKIJT : Die kroezen zijn maar halfvol, de rest is schuim. De waardin was zo snel terug dat zij niet eens de tijd genomen heeft om deze kroezen volledig te vullen.

GUTART : Wind je toch niet op, heer Krankijt, het is zo'n heerlijke dag vandaag.

KRANKIJT : En bekijk die schotel kaas. Voor die prijs kan je een pond kaas kopen. Verdorie, die kerels maken zoveel lawaai dat je elkaar bijna niet kunt verstaan. (*tot de kinderen*) Hé daar, gespuis, maak dat je wegkomt. Ga elders lawaai maken.

GUTART : Wel ja, eigenlijk heb je gelijk. De maat waarmee Gretl meet valt nogal in haar eigen voordeel uit.

KRANKIJT : Op de markt vertellen die "buitenlanders" me voortdurend dat alles wat ik nodig heb om schepen te herstellen, duurder wordt omdat het van ver moet aangevoerd worden.

GUTART : Ja, dat is waar, het transport wordt met de dag duurder en de tussenhandel wordt er niet makkelijker op.

KRANKIJT : Wat je nodig hebt is er niet. En wat er is, is van bedenkelijke kwaliteit. Neem nu een stel zeilen. Die worden alsmaar duurder, de ambachtslui drijven de prijs steeds verder op. Laatst komt daar een kapitein

naar me toe en laat me zijn zeilen zien. Na één reis, helemaal gescheurd. Hij wil zijn geld terug hebben, maar zo eenvoudig gaat dat niet. Dat hij maar eens tot bij die zeilenmaker gaat.

GUTART : Hoe heette die kapitein?

KRANKIJT : Lermmacher!

GUTART : O ja, die! Ik heb me laten vertellen dat hij bakboord en stuurboord niet eens uit elkaar kan houden.

KRANKIJT : Wat zeg je? Is dat waar?

GUTART : Als ik jou was zou ik hem aanraden een paar zeillessen te nemen!

KRANKIJT : Jij hebt makkelijk praten. Jij staat sterk in je schoenen. Jij hebt, met je Hanze, alle touwtjes stevig in handen. Voor jou kijken ze wel uit. Volgend jaar wordt jij hoogstwaarschijnlijk tot burgemeester gekozen.

GUTART : Zo'n vaart zal het nog niet lopen. Ik ben veel te veel op reis. Maar om op Lermmacher terug te komen, je moet vooral goed uitkijken met wie je in zee gaat.

KRANKIJT : Confrater, het nieuwe schip dat je laat bouwen lijkt me wel erg groot.

GUTART : Ik laat een Kogge-schip bouwen voor de graanvaart op Schonen in Zweden.

KRANKIJT : Zijn er op die werf ook zoveel ratten?

GUTART : Inderdaad, het lijkt wel of er de laatste tijd veel meer ratten zijn dan vroeger.

KRANKIJT : Je zou eigenlijk iemand moeten aanstellen om ze voortdurend weg te jagen. De ambachtslui verliezen hun tijd met achter dat gespuis aan te rennen.

GUTART : Op de werf proberen we ze op afstand te houden door overall vuren aan te leggen, maar ze zijn niet te stoppen.

KRANKIJT : De helft van mijn tijd besteed ik al aan de jacht op die monsters, het "gemeen" begint me uit te lachen, dat krapuul...

GUTART : De timmerman is bezig een nieuw soort klem te maken. Als het lukt zullen ze overal opgesteld worden. Ze willen kaas als lokmiddel gebruiken.

KRANKIJT : Kaas? Kaas, zeg je? Willen ze kaas, voedsel opofferen aan die vieze beesten?

GUTART : Ik heb gehoord dat ze stilaan tot in de stad beginnen door te dringen.

KRANKIJT : Ja, de Abt heeft gezegd dat het een straf is voor het losbandige leven dat we leiden, handel drijven heeft naar zijn mening niets met werken te maken. Hij beseft blijkbaar niet dat de tijden veranderen. (*Tot de kinderen. Eventueel ballet van de kinderen*) Begint dat lawaai nu weer opnieuw? Zeg, hebben jullie niet gehoord wat ik gezegd heb?

GUTART : Laat hen toch spelen. Kinderen kan je toch niet op een stoel vastbinden.

KRANKIJT : Die bende doet er goed aan uit mijn buurt te blijven, anders zal ik ze...

(*Krebs komt uit het stadhuis.*)

GUTART : Kijk, daar is confrater Krebs. Kom, drink een kroes bier met ons mee, heer Krebs.

KREBS : Een kroes bier?... misschien... maar mijn vrouw...

GUTART : Och, voor één keertje...

KREBS : Wel ja, voor één keertje...

GUTART : Gretl, nog drie kroezen bier!

WAARDIN : Komt eraan, Heer Gutart.

KREBS : Haast je een beetje vrouw, ik heb echt niet veel tijd. Mijn vrouw houdt er niet van dat ik te laat ben voor het eten.

GUTART : Zo erg zal het niet zijn zeker?

KREBS : Daarmee bewijs je alleen dat je mijn vrouw niet kent. Punctueel is ze, als een sergeant-majoor in het leger van de Bisschop van Fulda. Ben je niet op tijd, dan verdwijnt je portie naar de dierentrog.

WAARDIN : Ziezo heren, hier zijn de kroezen licht schuimend bier.

KRANKIJT : Het eten, naar de dierentrog... jullie zijn gek!

KREBS : Zeg haar dat zelf maar, ik zou niet graag in jouw schoenen staan.

KRANKIJT : Licht schuimend bier heeft zij toch gezegd. Het is weer hetzelfde als daarnet, deze kroezen zijn ook maar halfvol.

KREBS : Is dat nog gebeurd? Dat zou zij bij mij niet moeten wagen. Mijn vrouw zou haar uitpersen tot zij licht schuimend bier zweet.

KRANKIJT : Zeg, stelt het werkvolk aan jullie ook zoveel eisen? Hun ambacht wil niet alleen hun loon vaststellen maar bovendien ook de werktijd bepalen. Maar prestaties! Ho, die zijn er niet meer bij!

GUTART : Er zijn wel een paar "knapen" bij die een beetje beter zouden kunnen opschieten, maar onder...

KREBS : ...alle koren is kaf, wou je toch zeggen. Een bende nietsnutten is het. Als je op die manier...

(Mittel op.)

GUTART : O, daar is confrater Mittel, ik heb met hem nog een belangrijk probleem te bespreken. Tot ziens confraters, op de raadszitting!

MITTEL : Ha, confrater Gutart, heeft het mooie weer ook jou naar het marktplein gelokt?

GUTART : Ja, Heer Mittel, voor één keertje heb ik het werk gelaten voor wat het was. De handel gaat vandaag wel verder zonder mij. Goed dat ik je hier zie, ik wou je komen opzoeken om je wat te vragen.

MITTEL : Kom maar met je probleem boven water, Heer Gutart, als ik dat zo zeggen mag.

GUTART : Wel, je weet dat het tegenwoordig aan de waterkant wemelt van de ratten. Op de werf, waar mijn nieuwe schip op stapel staat, heeft men al van alles gepro-

beerd, maar niets helpt. Ik zou op jouw vindingrijkheid beroep willen doen om me te helpen.

MITTEL : Had je al een bepaald idee in je hoofd, confrater?

GUTART : Wel, de timmerman is er bezig een nieuw soort ratteval te maken, maar de constructie van het mechanisme lukt hem niet zo erg.

MITTEL : Is er een tekening van gemaakt?

GUTART : Nee, dat is er niet.

MITTEL : Dan is dat het allereerste wat moet gebeuren. Daarna moeten er enkele exemplaren geconstrueerd worden om proeven mee te doen. Dan pas kan men het definitieve model te water laten.

GUTART : Wil je ons helpen, Heer Mittel?

MITTEL : Graag Heer Gutart, maar dat zal niet eerder kunnen dan binnen enkele weken. Ik heb een grote opdracht aangenomen van de Burgemeester. Daar kan ik niet onderuit. Dan heb ik nog... laat eens kijken... een opdracht van confrater Krankijt... maar er vloeit altijd veel water door de Weser voor die aan betalen toekomt.

GUTART : Als het daar op aankomt, wil ik je nu reeds een voorschot geven om je eerste kosten te dekken.

MITTEL : Heel goed, confrater Gutart, dan zal ik zo snel mogelijk met het tekenwerk beginnen.

GUTART : Mooi zo, tot ziens.

MITTEL : Tot ziens. O, Heer Gutart, daar denk ik opeens aan iets. We mogen dat punt zeker niet uit het oog verliezen!

GUTART : Wat dan?

MITTEL : Voor de proeven zullen we verschillende modellen moeten maken, om na te gaan welke het beste werkt. Ik kan daar wel voor instaan, maar het zal geld kosten.

GUTART : Geld is niet zo belangrijk. Veel belangrijker is dat men op de werf van die ratten afraakt! Die beesten houden het volk van hun werk en de concurrentie is erg

groot. Het schip moet op tijd gereed zijn. Tot ziens,
Heer Mittel.

MITTEL : Tot binnenkort, confrater. O, Heer Gutart!

GUTART : Wat is er, confrater Mittel?

MITTEL : De afmetingen van die ratterval! We hebben nog niet
over de afmetingen gesproken.

GUTART : Inderdaad, dat is een zeer belangrijk punt. Ze
mogen zeker niet te klein zijn.

MITTEL : Let op, wanneer je ze te groot maakt heeft dat een
grote invloed op het mechanisme en op de prijs na-
tuurlijk.

GUTART : Maak me een ontwerp, dan nemen we de definitieve
beslissing later.

MITTEL : Afgesproken, Heer Gutart.

*(Drie mannen op langs de kant van de Weser, stil
gesprek.)*

KRANKIJT : Daar beginnen die rotkinderen opnieuw met hun
lawaai. Ik zou er mijn haar van uittrekken.

KREBS : Ja, ja, gelijk heb je.

KRANKIJT : Van al die herrie word ik nerveus.

KREBS : Het bederft je eetlust... Verdorie, ik had allang
thuis moeten zijn. Mijn eten... *(haastig af)*

KRANKIJT : In de etenbak van de hond. Ha, ha, ha.

WILLI : Heb je ze daar zien zitten, de schijnheiligaards!

MANFRED : Zeg dat wel, de gouden ducaten rollen zomaar in
hun schoot. Maar voor ons blijven er alleen een paar
stuivers over.

WILLI : Wij kunnen er bijna niet van rondkomen. Het is
iedere keer uitkijken naar de volgende uitbetaling en
ondertussen is het honger lijden. En wat moet je
altijd tegen de kinderen zeggen?

ANDREAS : Heer Gutart is zo slecht nog niet. Maar hij is dan
ook de enige van het stel.

MANFRED : En voor dat armzalige beetje geld zouden we ons nog in het zweet moeten werken ook. Krankijt zou er met de zweep op slaan als hij durfde.

WILLI : Heb je gezien hoe ze de kinderen in 't oog hielden. Die mogen geen poot scheef zetten of ze krijgen op hun kop.

MANFRED : Wij "gezellen" zijn steeds de dupe. Is het windstil in de handel, dan blijft onze provisiekast leeg. Krijgt ze echter de wind in de zeilen, strijken die handelaars de vette winsten op en blijven wij evengoed aan de kant staan.

WILLI : En nu is het nog erger. Sinds de oogst deze zomer mislukte, slaan ze nog munt uit het tekort aan voedsel.

MANFRED : Hun mesje snijdt steeds aan twee kanten. Zij worden er, hoe je de zaak ook draait of keert, steeds beter van. Dat kan je zien aan hun pens.

ANDREAS : Mocht je die per pond verkopen...

MANFRED : Wat dan?

ANDREAS : Wel, die pensen, er zouden veel handelaars dik hun boterham aan verdienen.

WILLI : Zitten er bij jullie op de werf ook zoveel ratten?

ANDREAS : Het is verschrikkelijk, ze zijn overal, ze zijn met geen stokken van de werf af te kloppen. In opdracht van heer Gutart, heeft onze meester al van alles geprobeerd: vuren, klopjachten... Niets helpt. Nu probeert men een nieuw soort ratteval te maken.

MANFRED : Mijn vrouw Elsa, die bij Krankijt in de keuken werkt, zegt dat ze in de kelder al een rat gezien heeft.

WILLI : Ja, bij Heitel is het ook zo, zegt Ulrike. Ze zijn daar al in de weer om het eten in veiligheid te brengen.

ANDREAS : Men vertelt dat het er bij alle rijke "heren" zo aan toegaat.

MANFRED : Ja, bij ons zie je ze niet, daar valt niets meer te rapen. Nog geen beschimmelde korst brood.

WILLI : Ze weten blijkbaar heel goed waar ze moeten zijn.

ANDREAS : Ze nodigen zichzelf uit aan een voorname tafel.

(Abt op.)

ANDREAS : Wel, wie we daar hebben. Als dat de Abt niet is.

MANFRED : Goede middag, Vader, mooi weer vandaag vindt u niet?

ABT : De Heer zorgt voor goed en kwaad. Hij beloont en hij straft.

ANDREAS : Dan geloof ik dat Hij de beloningen en de straffen slecht verdeeld heeft. Die "heren" daar, krijgen alles en wij moeten maar tevreden zijn met wat er over blijft.

ABT : De Heer weet... Een straf hangt hun boven het hoofd. Vroeg of laat...

WILLI : Als je het mij vraagt, dan liever zo vroeg mogelijk. Pas op dat moment zullen ze weten wat het betekent om niet in weelde te kunnen baden.

ANDREAS : Dan zullen ze in de Weser moeten baden...

ABT : Spot niet man. De Heer is rechtvaardig. Hij geeft zijn kinderen wat ze verdienen.

ANDREAS : Wat hebben wij dan misdaan, dat we zo weinig krijgen en zij alle dagen kunnen schrokken zoveel ze maar willen.

ABT : De honger is één van de straffen van de Erfzonde. De mens was geschapen voor een leven zonder werken. De Heer heeft de mens het gevoel van de honger gegeven opdat hij zou werken om zo zijn terugkeer naar het Eeuwige Leven te verdienen.

MANFRED : Wat bedoelt u daarmee, Vader?

ABT : De dag des Oordeels is nabij. Het leger van de duivel rukt op naar deze stad.

(Krankijt is rechtgestaan en op het groepje toegelopen.)

KRANKIJT : Zeg patertje, wat sta jij daar allemaal te bazelen?

ABT : Als jullie niet onmiddellijk tot inkeer komen zal het niet lang meer duren of jullie gierigheid en vraatzucht zullen op jullie hoofden terechtkomen.

KRANKIJT : Onze... op onze hoofden... Man klets niet! Deze stad staat niet langer onder Uw bestuur. Wij hebben onze vrijheid...

(Gutart en Krebs ondertussen op.)

GUTART : Maar Vader, we gaan elke zondag trouw naar de kerkdienst.

KREBS : Toch naar de kerk...

ABT : En daarmee is jullie geweten gesust. De geur die opstijgt uit jullie ziel, stinkt erger dan de Weser.

KRANKIJT : Pater, als u zo doorgaat met ons te beledigen zal ik genoodzaakt zijn mijn bijdrage aan uw kerk stop te zetten.

KREBS : Ja, we zullen de Bisschop inlichten over Uw opruiende taal.

ABT : Ik heb U allemaal reeds meermaals gewaarschuwd, maar er zijn geen groter doven dan zij die niet luisteren willen. Luister naar mijn woorden, als het moet spijker ik ze op de kerkdeur... Ik zeg U, leef niet verder op deze manier, of er staat U groot onheil te wachten.

(Elsa haastig op.)

ELSA : De ratten... de ratten...

MANFRED : Elsa, wat is er?

ELSA : De ratten... ze komen... een heel leger!